

Selenge Yayınları No:10
Tarih Dizisi No:7

Dizgi-Sayfa Düzeni
Selahattin Uslucan

Tashih Redaksiyon
Saruhan Batur

Kapak
Nüans Ajans

Baskı-Cilt
Matsan

ISBN 975-8839-03-9

K A Z A K İ S T A N

TÜRKÜN
ÜÇ BİN YILI

S.G. Klyashtorny / T.İ. Sultanov

Ruscadan Çeviren
D. Ahsen BATUR

Selenge Yayınları
Ticarethane Sok. No:41/24 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel-Fax: 0.212 514 45 73
e-mail:selenge@hotmail.com

Selenge Yayınları
İstanbul - 2003

ÖN SÖZ

Arî Göçleri Üzerine

Rus tarihçi, etnolog, antropolog ve arkeologlarının neredeyse tamamı, tıpkı Avrupalı meslektaşları gibi, Milattan 5 veya 10 bin yıl önce Batıdan Asya'ya doğru bir Arî göç gerçekleştiği, özellikle Orta, Merkezî ve İç Asya'nın öteden beri Arî-yurdu olduğu, ancak Türkler'in kalabalık kitleler halinde buraları istila ederek, yerli halkı Türkleştirdikleri şeklindeki Batı patentli görüşe müttefiken inanmışlar ve Asya'yla ilgili tarihi ve arkeolojik eserlerin hepsinde bu fikri işlemişlerdir.

Elinizdeki kitabın yazarlarından S. G. Klyashorny de bu görüşe kesinkes inananlardan. Öyle olduğu için de Türk tarihinin önemli bir kesitini teşkil eden Sakalar'ı Asya'ya muhaceret ederek gelen Arîler'in torunları olarak görmek suretiyle, tarihin en eski milletlerinden olan Türkler'i adeta sadece Hunlar'la başlatma eğilimi içindedir. Bu, elbette onun indi görüşüdür. Hiçbir şekilde Türk okuyucuyu bağlamamalıdır.

Biz, elbette burada yazarla Arî göç meselesini tartışacak değiliz. Çünkü böyle bir göçün olduğunu ne o ispat edebilir, ne de biz inkar edebiliriz. Sadece yaptığımız araştırmaya binaen, 186 yıllık bir geçmişi olan "Hint-Avrupa"ı teriminin, ilk kez Franz Bopp tarafından 1816'da kullanıldığını¹, onun da esasen Avrupa'da antisemitist hareketin güçlendiği yıllarda Eskiçağ Modeli'ne karşı bir tez olarak ileri sürüldüğünü² belirtmek zorundayız.

Önce Eskiçağ Modeli'ni kısaca izah edelim. Bu model, pre-Helen kültürünün Batı ürünü olmadığı, aksine Mısır ve Sami kökenli olduğu, dolayısıyla Helen kültürünün temelinde Yahudi kültür geleneğinin yattığı tezini savunmaktadır. Bu model, yukarıda belirttiğimiz tarihe kadar hemen hemen tüm Batı ülkelerinde tutulmuş, fakat Avrupa'da antisemitist cereyanın başlamasıyla birlikte, Arî Modeli teziyle önu kesilmek istenmiştir. Eskiçağ Modeli, Yahudi kültürünün Batı medeniyeti üzerinde büyük ölçüde etkili olduğu tezinin de reddedildiği³ bir dönemde zaten tutunamazdı. Arî Modeli'ni ortaya atan Batılı düşünürler, tüm imkanlarıyla bu fikri yaymaya başladılar. Aksini savunanlar şiddetli bir tepkiyle karşılandılar ve hatta Eskiçağ Modeli'ni savunarak, Helen kültürünün Sami medeniyetinin çocuğu olduğunu belirten Herodot dahi bundan nasibini aldı.⁴

Arî Modeli'ne göre, kuzeyden - eski geleneklerde sözü edilmeyen - bir istila olmuş ve istilacılar "Ege" ya da "pre-Helen" kültürüne baskın çıkmışlardır. Yunan uygarlığı da, Hint-Avrupa dili konuşan Helenler'le yerli tebaalarının karışmasının bir sonucudur. Fakat pre-Helen kültürü üzerinde etkili olanlar Sami ırk değil, "Asya'dan gelen göçebe-

1 Bkz. Bernal, Martin, *Kara Atena*, Eski Yunan Uydurmacası Nasıl İmal Edildi 1785-1985. Kaynak Yay. İst, 1998. Özcan Buze çevirisi, s. 327.

2 Age., s. 49-73.

3 Boisard, M. A. *L'Humanisme de l'Islam*, s. 14.

4 Armand Berard, "Herodot, bize her şeyin Fenike'den ve Mısır'dan geldiğini beyhude yere anlatıp duruyor. Biz, sevgili yaşlı Herodot hakkında ne düşüneceğimizi biliyoruz, ama yine de onların (Yunanlıların) kurumlarının, göreneklerinin, dinlerinin, törenlerinin, fikirlerinin, edebiyatlarının ve bütün ilkel uygarlıklarının da Şarktan alınmış olduğu gibi saygısızca bir varsayım karşısında, biraz da şok olarak irkiliyoruz," demiştir.

ler"dir.⁵ Ancak, bu "Asya'dan gelen göçebeler" in kimliği üzerinde pek durulmak istenmemiş,⁶ olay kısaca Himalayalar'da yaşayan (!) Arî halkların atalarının Batıya göçü şeklinde geçiştirilmiş, ama bunların proto-Türkler olabileceği⁷ görmezlikten gelinmiştir.

Kesin kanıt elde etmek, deneysel bilimlerde ve hatta belgeli tarihte bile zor iken, bir takım ülkelerin coğrafi isimlerinden birkaçının başka bir kültüre mensup halkların dilindeki bazı kelimelerle benzerliğinden, yahut dillerin semantik yapıları ve sentakslarından, sözcüklerin ve fiil köklerinin teşkilindeki benzerlikten veya hayat tarzları arasında müşabehetten yola çıkarak, binlerce yıl önce vukû bulduğu ileri sürülen istilalarla oluşan bir medeniyetin esasen başka bir halkın eseri olduğu ispat edilmiş olsa bile, bu, kesinlikle geriye dönük hak iddiasında bulunma hakkını vermez. Mesela Asya'daki Afenasyevo ve Andronovo kültürüyle, Maya kültürü arasında bazı benzerlikler vardır ve hatta Mayalar'da görülen bazı tiplerin, Asya şamanlarını andıran giysiler ve süsler kullanmaları sadece tesadüfi bir tetabuktur. Keza, yıllardır, Amerikalı yerlilerin tarihin derinliklerinde güya Asya'dan Bering Boğazı'nı geçerek bu kıtaya yerleşen insanlar oldukları, Türkler'le Kızılderililer'in hayat tarzları, at kültürleri, takvimleri, ateş dansları vs. konularda ortak ve benzer yanlarının bulunduğu, örneğin "tandır" kelimesinin her iki toplumda da kullanıldığı ve hatta Kızılderili lehçelerinde, özellikle Dakota dilinde 300 civarında Türkçe kelimenin mevcut olduğu iddiaları ortaya atılmıştı. Özellikle bir iki Türk düşünürün geliştirdiği bu görüş, ikna edici hiçbir ilmi belgeyle desteklenmediği için, akademik çevrelerde rağbet görmedi ve hissî bir davranış olarak değerlendirildi. Gerçi Rus etnolog ve dil bilimcisi A. Karimullin de birçok Dakotaca ve Türkçe kelimenin [Wakan- kağan gibi] telaffuz ve mana itibarıyla birbirine yakın olduğunu ispat etmiştir, ancak bu dahi basit bir tetabuktan ibarettir. Çünkü Amerika'da Mongoloidlerin izine rastlanmamış, aksine Asya'da yapılan kazılarda M. Ö. III-II. Binyıllara ait Sibiryalı iskeletleri arasında Amerika yerlilerinin kafatasları bulunmuştur. İhtimal, Türkler Amerika'ya geçmemiş, aksine yerliler Sibirya'ya geçmişlerdir.⁸ Üstelik bu geçişin de ne kadar gerçekçi olduğu, ne zaman vukû bulduğu, kara yoluyla mı, yoksa sallarla mı yapıldığı kesinlik kazanmış değildir.

Esasen Batılı düşünürler, başlangıçta Eskiçağ Modeli'ne sıcak bakıyorlardı ve Herodot'un şu sözleri onlar için en büyük destekti: "... Gerçekte Dionysos adını, ona kurban sunma törenleri ve phallos için düzenlenen töreni Yunanistan'a sokan bu Melampus'dur... Kendi adıma doğruluyorum, evet, Melampus, derin bir bilge olarak, kendisinde peygamberce bir güç görüyordu ve Mısır öğretisi sayesinde, Yunanistan'a, öbür örnekler arasında, Dionysos dinini de o getirmiştir."⁹ "Pelasglar, ilk zamanlar, tanrılara kurban keserlerken dua ederlerdi, ama Dodona'da dinlediklerimden biliyorum, hiçbir tanrının, ne gerçek ne de takma adını anarlardı; çünkü o zamana kadar bu adları duymamışlardı. Daha sonra ve uzun bir zaman sonra Mısır'dan gelen tanrı adlarını öğrendiler..."¹⁰ Fakat Batılılar, Pelasglar'ın kimliği üzerinde durmak istemediler ve hatta onların proto-Türkler'in bir kolu olduğu şeklindeki teze de burunlarını kıvrarak baktılar ve bu yüzden İskitler'i Arîlerin torunları olarak göstermeyi tercih ettiler. Bunlardan biri de meşhur Rus arkeoloğu S. I. Rudenko'dur. "Donmuş mezarlar" da bulunan ölünün ce-

5 Bernal, *Kara Atena*, s. 50.

6 Togan, A. Z. V. *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İst., 1961, s. 10-12.

7 Tarcan, Haluk, *Ön-Türk Tarihi ve K. Mirşan'ın çalışmaları*.

8 Gumilëv, L. N. *Tisaçetiye vakrug Kaspiya*, s. 73.

9 Herodotos, *Tarih*, 11, 49.

10 Age., 11, 52.

sedini yakından inceleyen Rudenko, "Şasılacak şey ki bu ölü Mongoloiddir" demek zorunda kalmış, ama yine de önceki görüşünü değiştirmemiştir.¹¹ Çünkü onların Arî Modeli, hem Avrupa'yı, hem de Asya'yı Arî ırkın ebedi mülkü olarak görme hastalığının bir neticesiydi.

Artık Eskiçağ Modeli bir tarafa atıldığına göre, başka bir model onun yerini almalıydı ve o da tıpkı Kürtler'e tarihin derinliklerinden bir ata bulma gayreti gibi, bir yerlere dayandırılmıyordu. Böylece Kitab-ı Mukaddes geleneğinin yıkılması görevini Götting'de doğa tarihi profesörü J. F. Blumenbach üstlendi. 1775'de yayınlanan *De Generis Humani Varietate Nativa* adlı eseri, Buffon tarafından kurulan Avrupamerkezci modelin devamı niteliğindedi. "Kafkas ırkı" terimini ilk defa kullanan da Blumenbach olmuştur. Ona göre beyazderililer ya da Kafkas ırkı, ilk ortaya çıkan yetenekli ırktı ve bütün öteki ırklar bunun yozlaşmasından neşet etmişti.¹² J. G. Herder ise insanların kökenini Himalayalar'a yerleştiriyordu. Buna göre insanlar, ya da onların en saf biçimi olan Arîler, Asya'nın dağlık bölgelerinden geliyorlardı.¹³ Asya kökenine dayalı şemanın bir avantajı da, Batı Avrupalılara göre Almanlar'ı insanlığın saf başlangıcının daha yakınlarına yerleştirmesiydi. Nitekim daha sonra A. Hitler "Almanlar'ı birinci sınıf, Türkler'i de ikinci sınıf olarak" kabul ve ilan edecek, hatta 1930'da Japonlar'a "fahri Arîlik" payesi verecekti.¹⁴ Böylece İngilizler, Fransızlar, Hollandalılar ve hatta Ruslar, şiddet yoluyla Hindistan, İran, Afganistan, Endonezya, Çin'in bir kısmı ve Orta Asya'yı ele geçirdiler. Buna "Arîler'in ata yurtlarına geri dönüş hareketi" adı verildi. Ben, bu döneme, Arî Modeli'nin birinci aşaması adını veriyorum.

İkinci aşama, Aşırı Arî Modeli idi. Buna göre Kafkas ırkı Asya dağlarından geldiği gibi, Avrupa dilleri de aynı kökten gelmişti. Almanlar'ın Urheimat, yani asıl anayurttan en son ayrılan oldukları için Kafkas ırkının daha saf bölümünden farzedilmesi sonucunda Almancanın da öteki dillerden daha saf ve eski olduğu iddiası ortaya atıldı. Böylece Indo-German dil ailesi terimi ortaya çıktı. Aşırı Arî Modeli ayrıca, Avrupa topraklarının ve ikliminin öteki kıtalarından daha iyi olduğu, onun için Avrupalıların üstün olması gerektiği inancını savunuyordu.

Bu arada Rus aydınları da kendilerini Arî ırktan saymaya başladılar. Onlara göre, Aryaniler geçmişte Asya'yı istila etmişlerdi ve bu yüzden Mongoloid olmayan (!) Türk halkları onlarla kaynaşma neticesinde Avrupalı tipe dönüşmüşlerdi. Bu noktadan hareket eden kimi Rus tarihçiler ve sosyologlardan W. Grigoryeff, A. A. Semiunoff, Krukoff Orta Asya'daki gayri Rus yerli ahalinin mahvolup bitmesi ve kalanlarının da Rusluğa imtisal edilmesinin tabii bir kanun olduğunu ileri sürmüşler; Türkler vaktiyle Aryanileri nasıl imha ve asimile etmişlerse, bugün de Ruslar'ın Türkler'i yok edeceklerini alenen yazmışlar; Markoff Vtoroy ise "Kazak-Kırgızlar Çingis ve Temur'un torunlarıdır. Bunun için Amerika Kızılderililerine ne gibi muamele yapılmışsa, biz de Kazak-Kırgızlar'a öyle muamelede bulunmalıyız" demekten çekinmemiştir.¹⁵ Gerçekten de 1933'te 6 milyon olan Kazak nüfusu, 1966 yılına gelindiğinde 3 milyona düşmüştü. Bu yazarların ittifaken işledikleri tek konu, şu anda Türk halklarının oturdukları toprakların bir zamanlar Aryaniler'in mülkü olması dolayısıyla, Ruslar'ın ata yurduna geri dönmemesinin anormal bir tarafının bulunmadığı idi.

11 Inan, Abdülkadir, *Makaleler*, I/518.

12 Bernal, *Kara Atena*, s. 167-169.

13 Age., s. 318.

14 Age., s. 543.

15 Togan, A. Z. V., *Türkistan*, s. 304-305.

Esasen Avrupa'da hortlayan Ari ırkçılığının kökenleri ta Aristo'ya kadar dayanır. Çünkü o da Yunanistan'ın coğrafi durumu sebebiyle Yunanlılar'ın üstün olduklarını iddia ediyordu. Aristo'dan sonra aynı fikirleri Montesquieu ve J. J. Rousseau da işlemişlerdir. Hatta İngiltere'de deri rengine dayalı ırkçılığın gelişmesi de köklerini yine Üstün Ari Modeli'nden alıyordu ve bu görüşe göre *Ariiler, diğer ırkları köleleştirmeli, hatta yok etmeliydiler*.

Belki geçmişte doğudan batıya veya batıdan doğuya bazı göçler olmuştur. Bunu 10 bin yıl öncesine bağlayanlar olduğu gibi, sadece III-II. Binyıllara bağlayanlar da vardır.¹⁶ Ancak, bunu ispat etmek de, inkara kalkışmak da mantıklı ve ikna edici hiçbir delile istinat edemez. Bugün özellikle İran, Hindistan, Afganistan ve Tacikistan'da kullanılan dillerle, Rusça ve diğer Batı dillerinin hiçbir ortak özelliği yoktur. Bazı kelimeler arasındaki benzeşme ise, Türkçe'deki kimi kelimelerin Amerikalı Kızılderililer'in dillerindeki benzeşme gibi, sadece bir tetabuk olabilir. Eğer diller nirengi noktası alınarak bir şey ispat edilebilecek olsaydı, Araplar'ın da Ari ırktan olduğu ileri sürülmeliydi. Çünkü Arapça ile Ari dilleri denilen Batı dilleri ve Rusça arasındaki sentaks benzerliği neredeyse yüzde yüzdür. Halbuki Farsçanın sentaksı ile Batı dillerinin sentaksı arasında hiçbir benzerlik yoktur.

Bugün, her ne kadar birçok Rus aydını kendisini Ari ırkın bir temsilcisi olarak görürse de, 1920'lerde Rus aydınlarından özellikle Trubetskoy tarafından ortaya atılan ve daha sonra L. N. Gumilëv tarafından desteklenen "Avrasya" tezi,¹⁷ esasen üstün Ari Irk tezine karşı sunulmuş bir anti-tezdir. Çünkü gerek Trubetskoy ve gerekse Gumilëv, yönlerini Batı yerine tamamıyla Doğuya çevirmiş; kendilerini bir bozkırlı olarak görmüş ve bozkır halklarıyla barışılması gerektiği temasını işlemişlerdir. Onlar, Batı Avrupa'yı da tamamıyla görmezlikten geliyorlardı.

Artık, gerçekte Aryanizm tezi tarihe karışmıştır ve aslında ilmî hiçbir dayanağı olmayan bu tez bizzat Batılılarca reddedilmeye başlanmıştır. Ama, biraz geç kalınarak. Mesela Hitler'in Yahudiler'e, Slavlar'a ve Çingeneler'e karşı başlattığı katliam sırasında milyonlarca¹⁸ insanın itlafi, esasen her ne kadar kaynağını bu üstün Ari Modeli'nden alıyorsa da, daha sonra bu bu görüş yerini Mendel'in negatif ve pozitif öjeni teorisine terketmiş, Hitler de bu yoldan hareketle özellikle Yahudiler'i ortadan kaldırmaya teşebbüs etmiştir.¹⁹

Yukarıdan beri söylemek istediğimiz husus, elinizdeki bu kitabın birinci bölümünün yazarının ele aldığı "Aryani göçleri" kısmının sadece bir iddia olarak değerlendirilmesidir. Esasen yukarıdan beri yazılanlar, tarafımızdan bu konuda yapılan araştırmanın -ki henüz yayınlanmamıştır- bir özeti dahi değildir. Aryani göçleriyle ilgili dayatma, sadece bir iddiadır ve hiçbir ilmî dayanağı yoktur. Dolayısıyla yazarın İskitler'in kökenini Aryani ırka bağlaması da yıllardır oluşturulan peşin fikirlilikten öte bir şey değildir. Ama diğer görüşleri ciddiye alınmaya değer. Tursunov'un yazdığı Kazak tarihiyle ilgili bölüm ise, Türkler'in Asya tarihinin önem!: bir kesiti olarak dikkatle okunmaya seza vardır. Metinde geçen rumuzsuz [...] açıklamalar tarafımıza, diğerleri yazarların kendilerine aittir.

D. Ahsen Batur

¹⁶ Christian, A. *A history of Russia, Central Asia and Mongolia*, Oxford, UK, 1998, 1. cilt, s. 92.

¹⁷ Acaloğlu, A. *Avrasyacılık Üzerine*, Teori, Ekim 1998 sayısı.

¹⁸ 6 milyon Yahudi, 3-5 milyon arası Slav ve 130 ila 170 bin arası Çingene. (Bkz. *L'Atlas du Monde diplomatique*, Janvier, 2003).

¹⁹ Williams S. Klug, Michael R. Cummings, *Genetik*, (Kavramlar), Palme Yayıncılık, Ankara, 2002, s. 10.

BİRİNCİ BÖLÜM

İLK GÖÇEBELERİN DÜNYASI

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	
Ari Göçleri Üzerine	5

BİRİNCİ BÖLÜM İLK GÖÇEBELERİN DÜNYASI

1. Zırhlı Savaş Arabaları Çağı	12
2. Arilerin Ülkesi	13
3. Sakalar	32

İKİNCİ BÖLÜM DOĞUDAN GELEN BÜYÜK GÖÇ

1. Miladi I. Binyıl Başlarında Kazakistan'ın Etnik Dil Yapısı	57
2. Merkezi Asya'nın Erken Göçebeleri	59
3. Hun Yabgular Devleti	63
4. Ekonomi, Toplum ve Devlet Yapısı	67
5. Göçebe İmparatorluğunun Yükseliş ve Düşüşü	72
6. Hunlar Roma İmparatorluğu Sınırlarında	74
7. Altay ile Aral Arasındaki Hunlar	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRK BOZKIR İMPARATORLUĞU VE HALEFLERİ

1. Eski Türk Kabile Birliğinin Teşekkülü	84
2. Eski Türk Kabilelerinin Etnik Tarihiyle İlgili Genel Görüşler	87
3. Birinci Türk Hakanlığı (551-630)	93
4. Orta Asya'daki Türkler	96
5. Türk Hakanlığı, Sasani İrani, Bizans ve "İpek Yolu"	99
6. Batı Türk Hakanlığı. Yedisudaki Soğd Kolonileri	102
7. Doğu Türk Hakanlığı'nın Yeniden Doğuşu. Türgeş Hakanlığı Araplarla Savaş	107
8. Uygur Hakanlığı. Karluk Devleti. Karahanlılar	113
9. Kıpçaklar	125
10. Eski Türk Devletlerinin Sosyal Yapısı ve Toplumsal İdealler	149

11. Eski Türkler'in Din ve İnançları 160
12. Kazakistan ve Merkezi Asya'daki Erken Orta Çağ Dönemine
Ait Yazılı Yadigârlar 163
13. Yusuf Balasaguni ve Kaşgarlı Mahmut 170

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ÇİNGİS-HAN İSTİLASI VE ÇİNGİZİ ULUSLAR

1. Tatar-o-Moğol Ordasının İstilasını 181
2. Cuçi Ulusu 192
3. Kök-Orda ve Ak-Orda 198
4. XIV. Yüzyılda ve XV. Yüzyılın Başlarında Doğu Deşt-i Kıpçak 204

BEŞİNCİ BÖLÜM
KAZAK DEVLETİNİN BAŞLANGICI

1. XV. Yüzyılın 30-50'li Yıllarında Özbek Ulusunun Siyasi Durumu .. 225
2. Kazak Hanlığının Şekillenışı 231
3. İlk Kazak Hükümdarları ve Muhammed Şeybani-han 247
4. Kazak Kelimesinin Söz ve Etnonim Olarak Anlamı 255

ALTINCI BÖLÜM
XVI-XVII. YÜZYILDA KAZAK HANLIĞI VE KOMŞULARI

1. XVI. Yüzyılın Başlarında Kazak Sultanlarının Şıbanlılar ve
Çağataylarla İlişkileri 267
2. XVI. Yüzyılın 30'lu-50'li Yıllarında Kazak, Moğul ve
Kalmıklar 287
3. XVI. Yüzyılın Son Otuz Yılında Kazak Hükümdarları ve
Şıbanlılar 293
4. Kazak Hükümdarları ve Aştarhaniler 300
5. XVII. Yüzyılda Kazaklar ve Kalmıklar 308

YEDİNCİ BÖLÜM
SOSYO-EKONOMİK AÇIDAN KAZAKLAR

1. Tevke-Han Kanunları 319
2. Ekonomi ve Hayat 328
3. Sosyal Gruplar 349
- KAYNAKÇA 359
- DİZİN 365